

nen taustoittaa Maupertuisin matkan moninaisia yksityiskohtia, aina maanmittauksen tekniikasta Ruotsin juliaanisen kalenterin tuottamiin ajanlaskun hankaluuksiin saakka. Myös torniolaisten Planströmin sisarusten kuuluisa rakkaustarina retkikunnan miesten kanssa tulee seikkaperäisesti valotettua. Pekonen on nähnyt huomattavasti vaivaa kirjan runsaan kuvituksen ja kauniin ulkoasun kanssa.

Paikannimien oikeinkirjoitus tulee perinpohjaisesti esiteltyä. Lapin yliopiston matkailutieteen tarpeita silmälläpitäen Pekonen on kirjoittanut kokonaisen luvun tämän päivän turistin mahdollisuuksista kohdata Maupertuisin matkan muistoja Lapissa. Myös suomalainen turisti voi kirjan ohjeiden perusteella löytää nyky-Ranskasta Maupertuisin ja Outhierinkin muistelupaikat. Kirjallisuusluettelot ovat erinomaisen tyhjentävät ja laadittu kansainvälistä lukijakuntaa silmällä pitäen.

Teos on erinomainen lahjakirja ranskalaiselle ystävälle. Osmo Pekonen ansaitsee jälleen kerran kiitoksen ja tunnustuksen siitä tyylikkäästä tavasta, millä hän rakentaa Ranskan ja Pohjolan välistä kulttuurisiltaa.

RISTO SAARINEN
PROF., HELSINKI

MARTTI HÄIKIÖ
V. A. Koskenniemi:
Suomalainen klassikko,
osat 1–2. Martti Häikiö ja
WSOY 2009. WS Bookwell
Oy, Juva 2010. 416 + 416 s.

Professori Martti Häikiö on julkaisut laajan ja yksityiskohtaisen elämäkerran runoilijaprofessori V. A. Koskenniemestä. On yllättävää, että vasta nyt ilmestyy koko Koskenniemen elämän käsittävä, historiallisesti luotettava elämäkerta. Aikai-

sempi, Lauri Viljasen julkaisema teos *V. A. Koskenniemi: Hänen elämänsä ja hänen runoutensa* ilmestyi "runoilijahumanistin" 50-vuotisjuhliin 1935. Koskenniemen elämäkertahanketta ovat Häikiön mukaan viritelleet tässä välissä Pekka Mattila sekä Eero Saarenheimo. Nämä hankkeet eivät kuitenkaan toteutuneet. Martti Häikiö on tehnyt kulttuurityön julkaisessaan tämän käsillä olevan elämäkerran.

Veikko Antero Forsnäs syntyi "vanhan isän ja nuoren äidin poikana" oululaiseen opettajaperheeseen vuonna 1885. Isä Anders Forsnäs oli ruotsalaista talonpoikaissukua ja toimi oppikoulun opettajana. Hän oli Oulun ruotsalaisen lyseon latinan ja kreikan lehtori, "joka opetti myös uskontoa". Mennessään naimisiin Aina Hällbergin kanssa hän oli 46-vuotias, Aina vasta 18-vuotias. Anders kuoli vuonna 1888 Veikko Anteron ollessa alle kolmevuotias. Isän kuoltua poika muutti äitinsä ja siskojensa kanssa äidinäidin, rehtorinleski Maria Hällbergin ja äidin kolmen sisaren asuttamaan pieneen taloon Oulun Kauppurienkadun varrelle. Yhdessä äitinsä ja sisartensa kanssa Forsnäs suomensi sukunimensä Koskenniemeksi Snellmanin päivänä 1906. Nopeasti runoilijanimeksi vakiintui V. A. Koskenniemi, joka oli käytössä jo ensimmäisessä runokokoelmassa *Runoja* (1906).

Koskenniemi oli Suomen Akatemian ensimmäinen kirjailijajäsen, runoilija, esseekirjailija aforistikko, sanomalehtimies, tietokirjailija ja kriitikko. Jo tuotantonsa varhaisessa vaiheessa hän toi suomalaiseen lyriikkaan ranskalaisesta parnassolaisuudesta virikkeitä saaneen selväpiirteisen, ajatuspitoisen mieterunon perinteen. Kai Laitisen mukaan Koskenniemi oli "eurooppalaisen symbolismin perillinen", joka myöhemmässä elämässään teki merkittävän uran myös Turun vastaperustetun suomalaisen yliopiston pitkäaikaisena kirjallisuuden professorina ja rehtorina ennen siirtymistään Suomen akatemiaan vuonna 1948.

Koskenniemi kuoli Turussa 77-vuotiaana elokuussa 1962.

Vaikka käsillä oleva Häikiön teos on ensimmäinen kokonaiselämäkerta Koskenniemestä, kirjallisuustieteellinen ja historiallinen keskustelu hänen elämänsä ja ajattelunsa erityisnäkökulmista on ollut vilkasta. Teologisesta ja uskonnonfilosofisesta näkökulmasta häntä on tarkastellut erityisesti Yrjö Luojola 1962 ilmestyneessä väitöskirjassaan *V. A. Koskenniemen totuudenetsijä-motiivi*, sekä myöhemmin julkaistussa teoksessaan *V. A. Koskenniemen uskonnollinen maailma* (1977). Näistä teoksista välittyy selvästi Luojolan ihannoiva asenne ja ajankohdalle ominainen taipumus ylitulkintaan.

Myöhemminkin on ilmaantunut joitakin kiinnostavia keskustelun-avauksia Koskenniemen uskonnolliseen ajatteluun. Heikki Länsisalo uskaltautui väittämään Hiidenkivessä (3/2003), että nuoren Koskenniemen lyriikka olisi ollut "ohjelmallisen ateistista", ja että hänen runoutensa eroaisi monen muun painotuksen ohelle aikansa kansallisrunoudesta juuri tässä. Koskenniemen uskonnollista ajattelua käsittelevä keskustelu on Luojolan jälkeen ollut hyvinkin fragmentaarista eikä ylilyönneiltä ole vältytty. Länsisalon ateismi-tulkintaa vasten voitaneen luotettavampana pitää Kari Mäkisen väitöskirjassaan (1989) esittämää luonnehdintaa, jonka mukaan Koskenniemelle kristillisyyttä ei ollut vain suomalais-kansallista perintöä vaan sen puolustuksessa yhdistyivät "valkoisen Suomen arvomaailma ja eurooppalaisen kulttuurin henkisen ytimen puolustus". Koskenniemen ja kirkollisten piirien keskinäisestä luottamuksesta kertoo Mäkisen mukaan sekin, että Koskenniemi valittiin virsikirjakomitean runoilijajäseneksi 1918–1923.

Häikiön mukaan suurin Koskenniemeä koskevan tutkimuksen aukko on kohdistunut vuosiin 1935–1962, siis Viljasen Koskenniemi-elämäkerran jälkeisiin vuosiin. Häikiöllä on ollut suurenmoinen etuoikeus

päästä uusien ja merkittävien alkuperäislähteiden äärelle, sillä Koskenniemen pojanpoika, kansainvälisen oikeuden professori Martti Koskenniemi on asunut perheineen Häikiön naapurissa Helsingin Korkeavuorenkadulla. Naapuruudesta kehittyneen ystävyyden ansiosta Häikiö on saanut käyttöönsä perheen hallussa olleen kotiarkiston. Kotiarkisto on V.A. Koskenniemen perintöä, jonka hänen puolisonsa on pieteetillä järjestänyt. Myös moniin muihin ennen käyttämättömiin kokoelmiin Häikiö on perusteellisesti tutustunut. Tällainen on muun muassa Koskenniemi-kokoelma Turun suomalaisen yliopiston kirjastossa, joka sisältää tämän käsin kirjoittamaa julkaisematonta materiaalia, muun muassa Edwin Linkomiehen ja Koskenniemen välistä kirjeenvaihtoa.

Lauri Viljasen tavoitteena 1930-luvulla oli kirjoittaa Friedrich Gundolfin esimerkin ja metodin mukainen elämäkerta kunnioitetusta oppimestarista. Tyyliä jolle uskollisena Viljasen pyrkimys oli tavoittaa kohteen hahmon (Gestalt) kuvaamiseksi kirjailijan alkuelämyksiä (Urerlebnisse). Niiden välityksellä haluttiin korostaa elämän ja taiteen ykseyttä; sivistyselämykset käsiteltiin ensimmäisissä vuoroluvuissa, alkuelämykset toisissa. Koskenniemi oli itse soveltanut tätä gundolfilaista metodologiaa tuolloin tuoreessa *Aleksis Kivi* -elämäkerrassaan (1934).

Viljasta ja Häikiötä yhdistää se, että molemmat ovat syvästi innostuneita tutkimuskohteestaan. Viljanen oli Koskenniemen kanssa samoissa piireissä liikkunut ystävä ja ”ihailija”. Isäni Juhani Suolanen kirjoitti aikoinaan lisensiaattityönsä Viljasen antamasta aiheesta *Platonismi V.A. Koskenniemen tuotannossa* (1973). Häikiön kohdalla innostus Koskenniemeä kohtaan syntyi tai aktualisoitui hänen saatuaan käsiinsä Koskenniemen Goethe-monografian jälkimmäisen osan *Goethe: Keskipäivä ja elämänilta*. Tutkimus oli julkaistu 1944. Turussa tammikuussa 2001 pitämässään esitelmässä *Euroopan ys-*

tävä V.A. Koskenniemi Häikiö lausui: ”Poliittisessa historiassa vuosiluku kertoi siitä, että teos oli saatettu painoon todennäköisesti viimeistään kesällä 1944 tai kirjoitettu tai ainakin viimeistelty jatkosodan vuosina.” Ei siten ehkä ole sattuma, että Koskenniemeen on vanhastaan liitetty suuri ”Saksan ystävän” tai jopa Natsi-Saksan kritiikittömän ihailijan leima.

Koskenniemen Goethe-tutkimuksen äärellä Häikiö kertoo hämmästyneensä kahta asiaa: sitä, että kirjailijaprofessorin sanavalinnoista puuttuu kaikki sellainen, jota nykymittapuunkaan mukaa tarvitsisi ”katua”. Päinvastoin, Koskenniemen sanavalinnat tuntuivat olevan ”sopuoinnussa niiden arvojen kanssa, joiden varaan yhteiskuntaamme edelleen rakennetaan”. Goethe-tutkimus tuntui Häikiöstä siis iästään huolimatta jopa ”erittäin ajankohtaiselta”.

On toki mahdollista tarkastella Koskenniemeä epäpoliittisena henkilönä ja korostaa hänen saavutuksiaan puhtaasti esteettisen ja taiteellisen elämänalueen saralla. Tosiasia kuitenkin on, että Koskenniemi oli kansallisen kokoomuksen kannattaja. Hänen kotinsa perintö edusti suomettarelaisia perinteitä ja jo vuonna 1918 Koskenniemi oli leimautunut valkoisen Suomen runoilijaksi. Myös Häikiö on tunnettu kokoomuslainen. Yhteinen tausta ei sinänsä ole tutkimuksen ongelma, vaikka Häikiön työssä selvästi tiettyä ”ihailevaa otetta” olisi havaittavissakin. Häikiö itse korostaa Koskenniemen saavutuksia nimenomaan kirjailijana ja runoilijana. Koskenniemi on hänelle ennen muuta ”ammattikirjailija, joka suhtautui vakavasti runouteen ja kirjallisuuteen, kieleen ja kirjoittamiseen”. Isänmaan asia ei tosin ollut tälle ristiriidassa, sillä hän myös ”uskoi henkiseen kulttuuriin isänmaan ja ihmiskunnan rakentajana”.

Koskenniemi ei ehkä lopulta ollutkaan korostetun poliittinen henkilö. Tämä näkyy vaikkapa siinä, että Koskenniemen hyväksi ystäväksikin

noussut Rooman kirjallisuuden professori ja Helsingin yliopiston vararehtori Edwin Linkomies profiloitui paljon Koskenniemeä enemmän politiikan kautta toimien kaupunginvaltuutettuna, kansanedustajana, puolueen puheenjohtajana ja pääministerinä. Koskenniemi puolestaan ei koskaan toiminut poliittisena vallankäyttäjänä – vaikkakin sananvaltaa ja vaikutusvaltaa hänellä oli kenties sitäkin enemmän.

Häikiön pyrkimys on lähestyä kohdettaan ”kirjoittavana ihmisenä, kirjailijana kirjallisuuden suuressa virrassa”. Samalla Häikiö ottaa kuitenkin huomioon senkin, että Koskenniemen kohdalla ”ei voi väistää kysymystä yksityisen ihmisen suhteesta hänen julkiseen toimintaansa, hänen persoonallisen vakaumuksensa jäljittämistä ja sen ilmenemismuotojen kuvaamista”. Samalla Häikiö kuitenkin sanoutuu irti Viljasen gundolfilaisesta metodista, eikä niinkään pyri etsimään Koskenniemen kirjallisen tuotannon ”alkuilmioita” tai runokuvien ”alkuelämyksiä”. Poliittisen historian tutkijana Häikiö pyrkii aina asettamaan Koskenniemen elämän ja tuotannon historiallista taustansa vasten eli ymmärtämään Koskenniemen tuotantoa aikakautensa kontekstista käsin.

Häikiön *Koskenniemi*-elämäkerta julkaistiin Turussa 21.1.2010. Jo seuraavana päivänä Helsingin sanomissa julkaistiin Pekka Tarkan oppinut ja sofistikoitunut arvostelu tutkimuksesta. Kirjoitus oli otsikoitu arvoitukseksi ”V.A. Koskenniemi siirtyi lopullisesti historiaan”. Tarkan mukaan Häikiö suhtautuu kohteeseensa ”ymmärtäen, arvostaen ja ihailen”. Samalla Häikiö lainaa Tarkan mukaan ikään kuin ”vastapainoksi aikalaisten kielteisiä määritelmiä”. Esimerkkinä mainittakoon filosofian maisteri ja sosiaalidemokraattisesta puolueesta erotettu vasemmistoradikaali Raoul Palmgren, joka hyökkäsi aikanaan ”säälimättä Koskenniemen ja Maila Talvion kimppuun”.

Tarkan kaksimerkityksinen otsake viittaa Mika Waltarin 1928 ilmes-

tyneeseen romaaniin *Suuri illusio*. Sieltä hän nostaa esiin maisteri Helan lausuman, jossa tämä kieltäytyy riistämästä Koskenniemen laakeriseppelettä, mutta lausuu: ”hänen paikkansa on ja täytyy tällä hetkellä olla historiassa”. Tarkka jättää kysymyksen tarkoituksellisesti avoimeksi, mutta toteaa kuitenkin: ”Häikiö kuvaa jäännöksettä Koskenniemen paikan historiassa ja tekee samalla parhaansa siirtääkseen hänet lopullisesti sinne.”

Toisaalta Häikiön kulttuurihistoriallinen työ nostaa Koskenniemen – ja näin uskon monen ajattelevan – yhäti ajankohtaiseksi kulttuurivaikeuttajaksi, jonka teksteihin ja kirjoituksiin toistuvasti palataan. Monet Koskenniemen runoista on sävelletty ja musiikin kautta runot kuten ”On suuri sun rantas autius” elävät klassikoina monen kuoron ohjelmistossa.

Häikiö dokumentoi mittavan tutkimuksensa historian tutkijan tarkkuudella ja selkeydellä. Laajan lähdeluettelon ja henkilöhakemiston lisäksi kirjan lopussa on luettelo V.A. Koskenniemen runojen sävellyksistä.. Luettelo on hyödyllinen ja informatiivinen ja helpottaa merkittävästi yhtymäkohtien löytämistä Koskenniemen runouden ja musiikin välillä.

SAMULI SUOLANEN
TEOL. MAIST., LAPPEENRANTA

PATRICIA BELL (TOIM.)
Episcopal Visitations in
Bedfordshire 1706–1720.
The Publications of the
Bedfordshire Historical
Record Society Vol. 81.
Suffolk: The Boydell Press
2002. 256 s.

Bedfordshire kuuluu niihin alueisiin Isossa Britanniassa, joissa on jo pitkään harjoitettu aktiivista paikallishistorian tutkimusta sekä akatee-

misin että harrastelijavoimin. Kotiseutuun kohdistunut kiinnostus on ulottunut sukututkimuksesta maaolojen selvittämiseen ja Englannin sisällissodasta kirkkohistoriaan. Patricia Bellin toimittama kokoelma piispantarkastusasiakirjoja 1700-luvun alusta liittyy tähän tutkimuskiinnostukseen.

Bedfordshire on kirkkohistoriallisesti kiinnostava myös John Bunyanin *Kristityn vaelluksen (Pilgrim's Progress, 1678)* syntysijana. Bunyania käsittelevässä tutkimuksessa Bedford ja sitä ympäröivä maaseutu jäävät usein vain taustaksi. Patricia Bellin julkaisema lähdekokoelma avaa kuitenkin kiinnostavia kurkistuksia tähän maailmaan vain parin vuosikymmentä Bunyanin kuoleman (1688) jälkeen.

Bedfordshire kuului uudenajan alussa Lincolnin vuonna 1072 perustettuun hiippakuntaan. Se jakautui 1700-luvun alussa kuuteen rovastikuntaan (deanery): Bedford, Clapham, Dunstable, Eaton Socon, Fleet ja Shefford. Seurakuntia hiippakunnassa oli kaikkiaan 120, valtaosa niistä hyvin pieniä, vain muutamien kymmenien perheen muodostamia yhteisöjä. Keskiaikaiseen tapaan piispan velvollisuutena oli joka kolmas vuosi tarkastaa hiippakuntansa seurakunnat. Lincolnin piispoista William Wake täytti tämän velvollisuutensa suorittamalla tarkastuksen hiippakunnassaan vuosina 1706, 1709 ja 1712, häntä virassa seurannut Edmund Gibson vuosina 1717 ja 1720. Bellin lähdejulkaisu sisältää mainittujen vuosien piispantarkastusasiakirjat. Piispantarkastuksen välillä seurakuntien tarkastaminen kuului arkkidiakoneille (archdeacons) samaan tapaan kuin Suomessa rovasteille. Näiden tuottamia asiakirjoja tähän julkaisuun ei kuitenkaan sisälly. Varhaisemmat Lincolnin hiippakunnasta säilyneet tiedot tarkastuksista ovat 1600-luvun alusta.

Perinteisen piispantarkastuksen merkitystä kohotti 1600-luvun lopulta alkaen lisääntynyt nonkonfor-

mismi. Suvaitsevaisuusasetus (Toleration act) vuodelta 1689 salli myös independenteille kulttivapauden sekä oikeuden rukoushuoneiden (Meeting House) perustamisen. Anglikaanisen valtionkirkon näkökulmasta vapaakirkollisuuden kasvu oli tämän jälkeen jatkuva huolenaihe. Tästä syystä piispantarkastuksissa pyrittiin selvittämään, kuinka monta nonkonformistia alueella oli ja mihin uskonnollisiin ryhmiin he kuuluivat. Myös uskonpuhdistuksen jälkimainingeissa tappiolla jääneiden katolilaisten luku pyrittiin selvittämään. Ennen 1700-luvun loppua katolilaisilla ei yleisesti ottaen ollut omia jäsenrekisterejä vaan anglikaanipapit pitivät kirjaa myös heistä. Lontoon piispa Henry Cromptonin nimeä kantavasta väestönlaskusta (Crompton Census 1676) alkaen papit veloitettiin merkitsemään väestö sen uskonnollisen vakauksen mukaisesti konformisteiksi, non-konformisteiksi tai ”papisteiksi”. Tosiasiallisesti katolilaisia ei Bedfordshiren 1700-luvun alussa juurikaan ollut. Piispan saamien vastausten valossa vain kahdessa seurakunnassa mainitaan olleen ylipäätään joku katolilainen.

Piispa William Wake ryhtyi piispaksi tultuaan kehittämään piispantarkastusinstituutiota hiippakunnassaan. Hän laati kyselylomakkeen (questionnaire), joka lähetettiin painetussa muodossa kuhunkin seurakuntaan. Kyselykaavakkeessa tiedusteltiin muun muassa seurakunnan virkatilannetta, dissidenttien määrää ja ”laatua”, tietoja seurakunnan alueella olevista rukoushuoneista, kouluista ja köyhäinhoidosta. Lisäksi tiedusteltiin samaan tapaan kuin Ruotsissa ja Suomessa seurakunnan arvoesineistä (antiquities). Jo vuonna 1709 viimeksi mainittu kysymys kuitenkin karsittiin. Piispantarkastuksen muodon muuttamisessa Wake oli koko Englannissa edelläkävijä. Ajan myötä hänen kehittämiensä kysymyslomake korvasi keskiaikaisen tarkastuksen myös muissa hiippakunnissa.